

*«Αναζητώντας τη Βασιλεύουσα: Η ιστορία της Αγίας Σοφίας
Κωνσταντινουπόλεως»*

*Αμαλία Κ. Ηλιάδη, φιλόλογος-ιστορικός, (Μεταπτυχιακό Δίπλωμα
Βυζαντινής Ιστορίας απ' το Α.Π.Θ.), Δ/ντρια 5^{οο} ΓΕΛ Τρικάλων*

Το ιερό τέμενος της χριστιανοσύνης, η ιστορία και ο βίος του οποίου είχε πεπρωμένο να συνδεθεί με την ιστορία και το βίο ολόκληρου του Ελληνικού έθνους, αλλά και ένα εκ των σημαντικότερων μνημείων της χριστιανικής τέχνης βρίσκεται επί της Νοτιοδυτικής κλιτύς του πρώτου λόφου της Κωνσταντινουπόλεως και μαζί με το Ιερό Παλάτιο και τον Ιππόδρομο αποτελούσε ενιαίο κεντρικό οικοδομικό συγκρότημα της Πόλης.

Σύμφωνα προς την παράδοση, την οποία διασώζουν οι Βυζαντινοί χρονογράφοι, ο πρώτος ναός της Αγίας Σοφίας κτίστηκε επί Μεγάλου Κωνσταντίνου. Ο Μέγας Κωνσταντίνος, αφού εγκατέστησε την πρωτεύουσα του Ρωμαϊκού κράτους, το 331 μ.Χ., στο Βυζάντιο, την κόσμησε με πολλά ιδρύματα όμοια προς αυτά της Ρώμης. Από αυτά τα σημαντικότερα ήταν το Ιερό Παλάτιο και ο Ιππόδρομος. Εκτός όμως του Ιερού Παλατίου και του Ιπποδρόμου, ο Κωνσταντίνος ανήγειρε και δεκατέσσερις εκκλησίες, μεταξύ των οποίων την πρώτηστη και καλλίστη αφιέρωσε στην Υπέρτατη του Θεού Σοφία. Ο διάδοχος και γιός του Κωνσταντίνου Κωνσταντίνος την ανοικοδόμησε και την κατέστησε πιο ευρύχωρη και πιο μεγαλοπρεπή, αφιερώνοντας σε αυτό το ναό πολλά αναθήματα, κειμήλια χρυσά και αργυρά. Ο ναός αυτός κατά τους αρχαιολόγους ήταν σχήματος βασιλικής ξυλόστεγης και τα εγκαίνιά του έγιναν στις 15 Φεβρουαρίου του 360.

Ο ναός αυτός ονομαζόταν και Μεγάλη Εκκλησία, αλλά χρησιμοποιούνταν και το όνομα Σοφία, το οποίο και επικράτησε αργότερα. Την ονομασία Αγία Σοφία θα πρέπει να την αναζητήσουμε στο γεγονός ότι όσο χρόνο ετίθετο ο θεμέλιος λίθος, η στη Νίκαια της Βιθυνίας συνελθούσα Α΄ Οικουμενική Σύνοδος είχε ήδη αποκηρύξει τον αρχηγό αίρεσης Άρειο (325) και είχε ανακηρύξει τον Χριστό ως τον αληθινό

Λόγο και την Σοφία του Θεού. Και ο ναός τιμήθηκε ως ναός της του Θεού Σοφίας, αλλά παράλληλα διατηρήθηκε και το όνομα Μεγάλη Εκκλησία. Το όνομα όμως αυτό δεν χαρακτήριζε μόνο το μέγεθος του ναού. Επί αιώνες, η Μεγάλη Εκκλησία σήμαινε το κέντρο της Ορθοδοξίας, αλλά και αυτήν ακόμη την Ορθόδοξη Εκκλησία. Ο πρώτος αυτός ναός της του Θεού Σοφίας διατηρήθηκε μέχρι τον Αυτοκράτορα Αρκάδιο (383-408).

Από της ιδρύσεως του ο ναός της Αγίας Σοφίας διαδραμάτισε πρωτεύοντα ρόλο σε όλα τα εκκλησιαστικά και πολιτικά γεγονότα, κατά τον υπερχιλιετή βίο της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Στον ναό της Αγίας Σοφίας θριάμβευσε ο Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός, κατά της αίρεσης των αρειανών. Εκεί διαβάστηκαν τα πρακτικά της Β΄ Οικουμενικής Συνόδου το 381 μ.Χ. Και σε αυτή την πρώτη εκκλησία της Αγίας Σοφίας θεμελιώθηκε η ορθόδοξη πίστη. Στην Αγία Σοφία αντήχησε η φωνή του Χρυσόστομου, εκεί κατέφυγε υπό την Αγία Τράπεζα ο Ευτρόπιος, αφού σώθηκε από την ευγλωττία του μεγάλου αυτού εκκλησιαστικού ρήτορα και οικουμενικού διδασκάλου.

Ο Χρυσόστομος διακρίθηκε για τη δύναμη του λόγου του και για την προς αυτόν αγάπη του λαού. Ήταν αυστηρός και ασκητικός, ήλεγχε την επικρατούσα κοινωνική ανισότητα, τις αδικίες που γίνονταν από άρχοντες και αρχιερείς, προπάντων όμως μαστίγωνε την τρυφή της Αυλής και την διαφθορά των πλουσίων. Στον αγώνα αυτό κατά της εκκλησιαστικής και πολιτικής αρχής, η κυβέρνηση αντέταξε τον φιλόδοξο και χωρίς αρχές πάπα Αλεξανδρείας Θεόφιλο. Ο Θεόφιλος παίρνοντας ως συμμάχους και άλλους αρχιερείς, κατόρθωσε με πολλές μηχανορραφίες να καθαιρεθεί ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Χρυσόστομος. Αυτομάτως όμως εκδηλώθηκε η αγανάκτηση του λαού για την ενέργεια αυτή και η κυβέρνηση αναγκάστηκε τον μεν Θεόφιλο να αποστείλει πάλι στην Αλεξάνδρεια, να επαναφέρει δε στον πατριαρχικό θρόνο της Κωνσταντινουπόλεως τον Χρυσόστομο. Επανερχόμενος ο Χρυσόστομος, χρησιμοποίησε αυστηρότερη γλώσσα, επιτιμώντας φανερά και σφοδρά την πολυτέλεια αυτής της ίδιας της αυτοκράτειρας Ευδοξίας. Τότε έγινε (404) Σύνοδος στο Δρυ, προάστιο της Κωνσταντινούπολης, η οποία επισφράγισε και κατέστησε αμετάκλητη την καθαίρεση του Χρυσόστομου. Μολονότι δε και η κυβέρνηση του Δυτικού κράτους και ο πάπας Ιννοκέντιος Α΄ δραστήρια επενέβησαν υπέρ αυτού, ο Χρυσόστομος εξορίστηκε στην Κουκουσό, κοντά στις πηγές του Πυράμου. Μετά την εξορία του Χρυσόστομου, ο λαός της Κωνσταντινούπολης εξεγέρθηκε εναντίον του αυτοκράτορα Αρκαδίου, γιατί κυριολεκτικά λάτρευε τον πατριάρχη του, και στις 20 Ιουνίου του 404 πυρπόλησε τον ναό της Αγίας Σοφίας.

Επί αυτοκράτορα Θεοδοσίου του Β΄ (401-450), ο ναός ξανακτίστηκε και στις 8 Οκτωβρίου του 475 έγιναν τα εγκαίνιά του. Και ο ναός αυτός ήταν σχήματος βασιλικής, αλλά πεντάκλιτης. Στο ναό αυτό διεξήχθη η πολύκροτη συζήτηση κατά της αίρεσης του επισκόπου Κωνσταντινουπόλεως Νεστορίου απ' τη Συρία, ο οποίος διαχώριζε την ανθρώπινη από τη θεία φύση του Χριστού και καταπολεμούσε την ειδωλολατρική, γι' αυτόν, έκφραση «Θεοτόκος», εφόσον δεν δεχόταν ότι ο Χριστός ήταν ομοούσιος προς τον πατέρα. Απ' τον άμβωνα του ναού της Αγίας Σοφίας

προκηρύχθηκε από τον πατριάρχη Ακάκιο το «Ενωτικόν», έγγραφο που επικυρώθηκε το 482 από τον αυτοκράτορα Ζήνωνα, το οποίο αποκατέστησε επί δύο γενιές την εκκλησιαστική ειρήνη στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Ο δημιουργός της εκκλησιαστικής ειρήνης Ακάκιος αναγνωρίστηκε ως ο ανώτατος Ιεράρχης της συνενωμένης Εκκλησίας Αλεξανδρείας, Αντιοχείας, Κωνσταντινουπόλεως, παίρνοντας πρώτα τον τίτλο του οικουμενικού πατριάρχη. Εξαιτίας όμως του Ενωτικού επήλθε διάσταση μεταξύ Ρώμης και Ανατολικής Εκκλησίας, του πάπα που αμφισβήτησε τον τίτλο του Οικουμενικού Πατριάρχη από τον επίσκοπο της Κωνσταντινουπόλεως και βέβαια του Πατριάρχη.

Η αγία Σοφία του Ιουστινιανού: Βρισκόμαστε στο πέμπτο έτος της βασιλείας του Ιουστινιανού, το 532. Τότε εξερράγη η τρομερή Στάση του Νίκα και στις 13 Ιανουαρίου του 532 ο ναός της αγίας Σοφίας πυρπολήθηκε μαζί με μεγάλο μέρος της Κωνσταντινούπολης. Αμέσως μετά την αιματηρή καταστολή της Στάσης ο Ιουστινιανός αρχίζει την ανοικοδόμηση του ναού επί εντελώς νέου σχεδίου. Η ανοικοδόμηση ανατέθηκε σε δύο κορυφαίους αρχιτέκτονες, τον Ανθέμιο από τις Τράλλεις της Λυδίας και τον Ισίδωρο από την Μίλητο. Επειδή δε βάσει των σχεδίων η ανοικοδόμηση του νέου ναού θα απαιτούσε χώρο περισσότερο από εκείνο τον οποίο κατελάμβανε ο προηγούμενος ναός, ο Ιουστινιανός αγωνίσθηκε για την εξασφάλιση αυτού του χώρου. Οι βυζαντινοί χρονογράφοι αναφερόμενοι σε παραδόσεις, διασώζουν πλήθος σχετικών επεισοδίων μεταξύ των οποίων τα εξής: ο αυτοκράτωρ έφτασε στο σημείο να προσφύγει σε κάποια χήρα, ονόματι Άννα, η οποία δεν δεχόταν να παραχωρήσει το οίκημά της, εκτός αν της κατέβαλαν 500 λίτρες χρυσού, μολονότι ολόκληρη η περιουσία της είχε εκτιμηθεί σε 85 λίτρες χρυσού: «Η δε θεασαμένη τον βασιλέα -αναφέρει ο χρονογράφος- προσέπεσε στα πόδια αυτού, δεομένη και λέγουσα, ότι τιμή μεν ουκ οφείλω λαβείν εις τα οικήματα, τον δε ναόν, αν βούλει κτίσαι, αιτούμαι σε ίνα έχω καγώ εν ημέρα κρίσεως μισθόν και τάφω εις τα οικήματά μου πλησίον». Ένας οστιάριος (θυρωρός) ήταν μανιώδης «ιπποδρομιάκας», όπως χαρακτηρίζει σήμερα ο λαός τους μανιώδεις «φιλίππους». Ο βυζαντινός χρονογράφος τον χαρακτηρίζει «σφόδρα φιλιπόδρομον». Αυτός, λοιπόν, δυστροπούσε και αρνούταν να παραχωρήσει την οικία του αντί 38 λίτρων χρυσού. Για να εξαναγκασθεί να την παραχωρήσει τον έκλεισαν στην φυλακή τις παραμονές των ιπποδρομιών. Το πάθος του όμως ήταν τόσο, ώστε για να απελευθερωθεί και να του επιτραπεί να προσέλθει στον Ιππόδρομο, παραχώρησε πρόθυμα την οικία του αντί της προτεινόμενης τιμής. Ενός άλλου, πωλητή χηνών στο επάγγελμα, αγοράσθηκε η οικία, ενώ ένας βασιλίσκαριος (πιθανώς ράφτης ηγεμονικών ενδυμάτων), ονόματι Ξενοφώντας, δέχτηκε να κατεδαφίσουν το εργαστήριό του για χάρη του ναού υπό τον όρο όμως να τον προσκυνήσουν οι ηνίοχοι του Ιπποδρόμου! Πάρα πολλοί άλλοι, ιδιοκτήτες των πλησίον του παλιού ναού εργαστηρίων ή οικημάτων, τα παραχώρησαν, είτε με τη θέληση τους είτε χωρίς τη θέλησή τους και έτσι βρέθηκε ο ευρύς χώρος, στον οποίο ανεγέρθη το μεγαλοπρεπέστατο οικοδόμημα της χριστιανοσύνης. Πράγματι, η αγία Σοφία είναι κτισμένη επί 7.570 τ. μέτρων.

Ο θεμέλιος λίθος του νέου ναού τέθηκε στις 23 Φεβρουαρίου του 532. Μόλις είχαν παρέλθει σαράντα ημέρες από την καταστροφή του ναού. Τίθεται λοιπόν το ερώτημα: Ήταν το χρονικό αυτό διάστημα ικανό για να εκπονήσουν οι δύο αρχιτέκτονες τα σχέδιά τους; Μάλλον ο Ιουστινιανός, έχοντας την πρόθεση να ανοικοδομήσει ναό μεγαλοπρεπέστερο του ήδη υπάρχοντος, είχε αναθέσει από πολύ παλιότερα την εκπόνηση των σχεδίων στους δύο αρχιτέκτονες. Η καταστροφή του ναού από την στάση του Νίκα επιτάχυνε απλώς την ανέγερση. Όταν ανοίχθηκαν το θεμέλια του ναού, ο τότε πατριάρχης Ευτύχιος επικαλέσθηκε τις ευλογίες του Θεού για το έργο το οποίο έμελλε να συντελεστεί. Ο δε αυτοκράτορας με το μυστήρι στα χέρια έριξε το πρώτο «κουρασάνι» στα θεμέλια. Το «κουρασάνι» ήταν κατασκευασμένο από θερμό νερό, στο οποίο είχε βράσει άφθονο κριθάρι μέχρι χυλώσεως, ασβέστη, σκόνη οστράκων και φλοιοί πτελέας, το οποίο είχε την ιδιότητα να συμπυκνώνεται και να αποκτά την στερεότητα του σιδήρου. Το ίδιο μείγμα μεταχειρίζονταν και στα τείχη. Επί βάσεως δε επτά περίπου μέτρων από αυτό το μείγμα ανεγέρθηκαν τα πρώτα θεμέλια. Δέκα χιλιάδες εργάτες και τεχνίτες, μεταφερόμενοι από διάφορα μέρη της αυτοκρατορίας, απασχολήθηκαν στην ανέγερση του ναού. Τους επόπτευαν εκατό πρωτομάστορες. Δαπανήθηκαν, όπως αναφέρει ο ιστορικός Κ. Παπαρρηγόπουλος, «κατά τους λιγότερο απίθανους υπολογισμούς, 3.000 κεντηνάρια χρυσού, ή 324.000.000 δραχμών». Σε σημερινό νόμισμα, η δαπάνη υπολογίζεται στις 3.600.000 λίρες στερλίνες. Ζητήθηκε και χρησιμοποιήθηκαν από όλο το κράτος τα λαμπρότερα των μαρμάρων. Μεταξύ αυτών χρησιμοποιήθηκαν και πολλά έργα τέχνης εκ των σωζομένων στα διάφορα ιερά της αρχαιότητας. Μάλιστα, διακρίνει κανείς ακόμη και σήμερα στους κίονες γύρω από τον μεγάλο θόλο τα λείψανα του ναού της Ηλιουπόλεως, του ναού της Αρτέμιδος της Εφέσου και πολλών άλλων ιερών της κλασσικής αρχαιότητας. Όλα αυτά χρησιμοποιήθηκαν για να κοσμήσουν τον Μέγα Ναό της νέας θρησκείας.

Τα εγκαίνια έγιναν στις 27 Δεκεμβρίου του 537. Είχαν περάσει πέντε χρόνια, έντεκα μήνες και 14 ημέρες από την ημέρα της πυρπολήσεως του ναού της του Θεού Σοφίας. Μετά απ' αυτό το σύντομο χρονικό διάστημα, ο λαός της Κωνσταντινουπόλεως παρίστατο στα εγκαίνια του μεγαλοπρεπέστερου ναού που είδε ποτέ η χριστιανοσύνη. Ο αυτοκράτωρ Ιουστινιανός ξεκίνησε απ' τα ανάκτορα, επιβαίνοντας σε τέθριππο άμαξα. Τον συνόδευε ο πατριάρχης Ευτύχιος. Πλήθος λαού ήταν μαζεμένο εκατέρωθεν των δρόμων. Ο πατριάρχης με τον αυτοκράτορα πορεύονταν στο ναό της Αγίας Αναστασίας. Από εκεί, αφού ψάλθηκε η λιτή (λιτανεία), ο Ιουστινιανός πεζός και ο πατριάρχης σε άρμα και πλήθος άπειρο, ξεκίνησαν και έφθασαν στην κεντρική πλατεία της Κωνσταντινουπόλεως, το Αυγουσταίο. Ο πατριάρχης κατεβαίνει από το άρμα. Ο Ιουστινιανός στέκεται δίπλα του και με τον σταυρό επικεφαλής προχωρούν προς το ναό. Τότε για πρώτη φορά ανοίχθηκαν οι πύλες, απαστράπτουσες από τη λαμπρότητα. Ο Ιουστινιανός προχώρησε μόνος μέχρι τον άμβωνα και, καταθαμπωμένος από την αίγλη και τη λαμπρότητα η οποία τον περιέβαλε, καταλήφθηκε από ενθουσιασμό και φώναξε:

«Δόξα τω Θεώ τω καταξιώσαντί με τοιούτον έργον επιτελέσαι! Νενικηκά σε, Σολομών». Μετά τα εγκαίνια ο Μάγιστρος Στρατηγός διασκόρπισε στο έδαφος τρία κεντηνάρια χρυσού, τα οποία ο λαός έσπευσε να συνάξει. Εντωμεταξύ είχε προηγηθεί στον Ιππόδρομο σφαγή 1.000 βοδιών, 10.000 προβάτων, 600 ελαφιών, 1.000 χοίρων και 10.000 ορνίθων. Όλα αυτά μαζί με 30.000 μέτρα σίτου μοιράστηκαν στον λαό. Η πανήγυρη των εγκαινίων είχε διάρκεια 14 ημέρες.

Είκοσι χρόνια μετά τα εγκαίνια της Αγίας Σοφίας και συγκεκριμένα την 7^η Μαΐου 558, φοβερός σεισμός επέφερε βλάβες στον ναό. Ο κεντρικός τρούλος και το ανατολικό ημιθόλιο υπέστησαν ρήγματα και έπεσαν. Από την πτώση συντρίφτηκαν το Κιβώριο (μικρό κιβώτιο με άγια λείψανα), η Αγία Τράπεζα και ο Άμβωνας. Ευθύς αμέσως ο Ιουστινιανός ανέθεσε στον αρχιτέκτονα Ισίδωρο τον νεώτερο την επισκευή των ζημιών. Μετά την επισκευή του ναού τελέστηκαν και δεύτερα εγκαίνια, την 24^η Δεκεμβρίου του 563. Παρίστατο ο Ιουστινιανός, ο τότε πατριάρχης Μηνάς (κατ' άλλους ο ίδιος ο πατριάρχης των πρώτων εγκαινίων Ευτύχιος) και πλήθος λαού, ψάλλοντας το «Άρατε πύλας οι άρχοντες υμών και επάρθητε πύλαι αιώνιοι και εισελεύσεται ο βασιλεύς της Δόξης...».

Κατά καιρούς έγιναν κι άλλες επισκευές και μετασκευές του ναού. Ο ναός της Αγίας Σοφίας, από της ιδρύσεώς του από τον Ιουστινιανό μέχρι σήμερα (2015) αριθμεί ηλικία 1478 ετών. Από τότε επισκευάσθηκε εξαιτίας καταστροφών από σεισμούς, ως επί το πλείστον, ή μετασκευάσθηκε αναλόγως των κυριάρχων του (Λατίνων, Μωαμεθανών) δώδεκα φορές περίπου. Το 558 υπό του Ισίδωρου του νεώτερου, το 867, το 975, το 987, το 1204 (μετασκευασθείς τότε σε καθολικό ναό από τους Λατίνους), το 1347 οπότε σεισμός επέφερε στο κτίριο νέες καταστροφές. Οι καταστροφές αυτές επισκευάσθηκαν επί Ιωάννη Καντακουζηνού και Ιωάννη Παλαιολόγου, και την επισκευή επέβλεψαν οι αρχιτέκτονες Αστράς, Φακιολάτος, και Κιπεράλτα. Το 1371, οπότε κατέπεσε από την κορυφή του θόλου ο σταυρός, το 1453 (μετασκευασθείς σε μωαμεθανικό τζαμί) και το 1545. Επί της βασιλείας του σουλτάνου Σελήμ Β' (1566-1574) επισκευάσθηκε ολόκληρος. Είχε προηγηθεί η ναυμαχία της Ναυπάκτου (7 Οκτωβρίου 1571) μεταξύ αφ' ενός των ενωμένων στόλων της Ισπανίας, της Βενετίας, της Γένουας, της Νεαπόλεως και Σικελίας και αφ' ετέρου της Τουρκίας. Ο τουρκικός στόλος νικήθηκε και αυτό στοίχισε πολλά στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Ο σουλτάνος Σελήμ Β', κυριευθείς τότε από ευλάβεια, επισκεύασε, κατά τον χρονογράφο Καντεμίρ, προς παρηγοριά της θλίψης του, τον ναό της Αγίας Σοφίας. Τότε κτίσθηκε και δεύτερος μιναρές δίπλα στον μιναρέ τον οποίο είχε αναγείρει ο Μωάμεθ.

Κατά τις επισκευές της εποχής αυτής φαίνεται ότι αφαιρέθηκαν από τον ναό οι τέσσερις μαρμαρίνες πλάκες, που περιείχαν την «προκήρυξη». Η προκήρυξη είχε δοθεί στην Εκκλησία από τον αυτοκράτορα Μανουήλ Κομνηνό (1122-1180). Με αυτή επικύρωνε τα πεπραγμένα της Συνόδου, η οποία είχε συγκροτηθεί από αυτόν στην Κωνσταντινούπολη, για να λύσει το πολυθρύλητο ζήτημα του «Ο Πατήρ μείζων μου εστί». Τις πλάκες αυτές τις είχαν στήσει στο αριστερό και ενδότερο μέρος του ναού, πλαισιωμένες με λεπτούς πορφυρούς κίονες. Όπως αναφέρεται: «Ήσαν δε

εκάστη το μέν μήκος οργυιαί τρεις, το δε πλάτος οργυιαί ελάσσονες, απετελείτο δε εκ των 4 τετράγωνον ίσον ισάκις». Άξια μνημονεύσεως είναι η επιγραφή της προκηρύξεως αυτής, όταν θυμηθεί κανείς σε ποια εποχή ο αυτοκράτωρ αυτός τιτλοφορούνταν: «Μανουήλ εν Χριστώ τω Θεώ πιστός βασιλεύς, Πορφυρογέννητος, Ρωμαίων Αυτοκράτωρ, ευσεβέστατος, αεισέβαστος, Ισαυρικός, Κιλικικός, Αρμενικός, Δαλματικός, Ουγγρικός, Βοσνικός, Χωρβατικός, Λαζικός, Ιβηρικός, Σερβικός, Ζηκχικός, Χατζαρικός, Βουλγαρικός, Γοθτικός, θεοκυβέρνητος, Κληρονόμος Στέμματος του Μ. Κωνσταντίνου και ψυχή νεμόμενος πάντα τα τούτου δίκαια». Ο σουλτάνος απαίτησε από τον πατριάρχη να σταλούν σοφοί, για να του ερμηνεύσουν στα τουρκικά την επιγραφή. Πράγματι του την ερμήνευσαν και τότε, κατά προτροπή του μουφτή, διέταξε να αποξέσουν τα γράμματα και να συντριβούν οι τρεις πλάκες. Την τέταρτη, με τους τίτλους, τοποθέτησε στον τάφο του πατέρα του.

Ο σουλτάνος Μουράτ ο Γ΄, γιός του προαναφερθέντος σουλτάνου, αποτελείωσε την επισκευή του ναού, ο οποίος είχε ραγίσει από τον σεισμό. Επιπλέον διακόσμησε τον ναό εξωτερικά και εσωτερικά και τον επαύξησε με νέες οικοδομές. Αλλά με την πάροδο των ετών ο ναός της Αγίας Σοφίας είχε υποστεί πολλές φθορές και αν δεν λαμβάνονταν πρόνοια γενικής επισκευής του, υπήρχε η πιθανότητα να καταπέσει ίσως ολόκληρο το κτίριο. Τότε επενέβη ο σουλτάνος Αβδούλ Μετζήτ και πρόλαβε την καταστροφή. Επί δύο έτη ο ναός επισκευάζονταν και ξοδεύτηκαν υπέρογκα ποσά. Την 1^η Ιουλίου 1849, ημέρα Παρασκευή, ο σουλτάνος Αβδούλ Μετζήτ προσήλθε, για να προσευχηθεί στην Αγία Σοφία. Τότε τελέσθηκαν κατά κάποιο τρόπο, τα εγκαίνια του επισκευασθέντος ναού. Μετά την προσευχή ο σουλτάνος φιλοδώρησε μεγαλοπρεπώς τους Ελβετούς αρχιτέκτονες αδελφούς Φοσσάτι, οι οποίοι επέβλεψαν την γενική επισκευή του ναού. Δώρα επίσης μεγάλα δόθηκαν από τον σουλτάνο στους ζωγράφους και λοιπούς τεχνίτες και εργάτες, οι οποίοι έλαβαν μέρος στην επισκευή. Τότε επίσης κόπηκε νόμισμα, για να θυμίζει την γενική επισκευή της Αγίας Σοφίας. Το νόμισμα αυτό έφερε επί της μίας πλευράς την εικόνα του ναού και επί της άλλης το μονόγραμμα του σουλτάνου Αβδούλ Μετζήτ. Το 1852, οι αδελφοί Φοσσάτι δημοσίευσαν συμπεράσματα από την εργασία τους, καθώς και πλήθος σχεδίων του ναού της Αγίας Σοφίας.

Από το 1934, η Αγία Σοφία έχει μετατραπεί σε Μουσείο από την τουρκική δημοκρατία του Κεμάλ Ατατούρκ. Βέβαια, ήδη το 1930, το Βυζαντινό Ινστιτούτο της Αμερικής Dumbarton Oaks ανέλαβε εργασία για την αποκατάσταση του μνημείου και ιδίως της διακοσμήσεως και των θαυμάσιων ψηφιδωτών του. Χάρη σε αυτές τις εργασίες αποκαλύφθηκε σημαντικό αριθμός ψηφιδωτών παραστάσεων.

Δακτυλογράφηση κειμένου: Βάσω Κ. Ηλιάδη